

واکاوی اعتیاد به مواد مخدر و آثار آن در سطح جامعه از دیدگاه**مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)^۱**مجید قزوینه^۲، باقر حسین آبادی^۳، امیرحسین یآوری^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: اعتیاد به مواد مخدر یکی از مهم‌ترین اشکال انحرافات اجتماعی و یک پدیده چند علتی است که ضرورت دارد از ابعاد و زوایای مختلفی به آن نگرسته شود؛ منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، به‌عنوان شخصیتی که اشراف کلی به امور جامعه دارند و نظرات علمی ایشان در تمام عرصه‌های مختلف، مؤثر می‌باشد، مرجع پژوهش قرار گرفته است. تحقیق حاضر به‌دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که از دیدگاه معظم‌له، علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر در سطح جامعه چیست و چه آثاری دارد؟

روش: این تحقیق، کیفی و از نوع توصیفی - تبیینی است. جامعه مورد مطالعه، کلیه اسناد، منابع مکتوب و سخنرانی‌های معظم‌له از سال ۱۳۶۸ تاکنون (۱۴۰۰)، موجود در سایت و نرم‌افزار حدیث ولایت به‌صورت تمام شمار مورد مطالعه و روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی - کتابخانه‌ای و تکنیک تجزیه و تحلیل داده‌ها تحلیل محتوای کیفی است. شاخص‌ها به تأیید نخبگان و خبرگان رسیده و با روش‌دلفی اولویت‌بندی شده است.

یافته‌ها: مبتنی بر بیانات معظم‌له، گسترش اعتیاد در سطح جامعه از علل بیرونی (اقدامات و تبلیغات دشمنان) و درونی (نقش حکومت پهلوی، فقر و بیکاری، ضعف ایمان، سودآوری و مقابله نادرست) ناشی می‌شود و آثار آن در سطوح مختلف فردی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی بروز می‌نماید.

نتیجه‌گیری: عوامل فقر و بیکاری، سودآوری و اقدام دشمنان به ترتیب در گسترش اعتیاد بیشترین تأثیر را داشته و آثار آن بر اساس اولویت بیشتر در ابعاد اجتماعی، فردی و امنیتی نمودار می‌شود.

واژه‌های کلیدی: مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، اعتیاد، مواد مخدر، انحراف اجتماعی

۱. مقاله برگرفته از تحقیق مستقل است.

۲. دانشجوی دکتری جرم‌یابی، گروه جرم‌یابی، دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه علوم انتظامی امین. (نویسنده

مسئول) رایانامه: ghmajid841@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری جرم‌یابی، گروه جرم‌یابی، دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه علوم انتظامی امین. رایانامه:

bagherhoseinpour@gmail.com

۴. دانشیار مدیریت منابع انسانی، گروه اطلاعات، دانشکده اطلاعات و آگاهی، دانشگاه علوم انتظامی امین. رایانامه:

yadyar@chmail.ir

مقدمه

پدیده اعتیاد به مواد مخدر نه تنها سلامت افراد جامعه را با مخاطره مواجه می‌سازد بلکه به دلیل تبعات گوناگون آن در سطح خانواده و همچنین اجتماع می‌تواند هزینه‌های مادی و معنوی بسیاری بر جامعه تحمیل نماید.

اعتیاد به مواد مخدر یکی از مهم‌ترین اشکال انحرافات اجتماعی است که پایه و اساس بسیاری از معضلات به وجود آمده در جامعه محسوب می‌شود. این مسئله و پیامدهای ناشی از آن باعث شده است سالیانه هزینه‌های هنگفتی جهت درمان و نگهداری افراد وابسته به آن صرف شود. در طول یک صد سال اخیر سوء مصرف مواد مخدر به عنوان جدی‌ترین مشکل جوامع و ملت‌ها درآمده است.

استفاده از مواد مخدر یکی از معضلات جهانی است که در هر جامعه‌ای با توجه به ویژگی‌های خاص فردی، اجتماعی و شخصیتی افراد آن جامعه، باعث بروز مشکلاتی جبران‌ناپذیر شده و باعث وابستگی در عملکرد جسمی، روانی و اجتماعی فرد معتاد به مواد مذکور می‌شود این وابستگی در عملکرد جسمانی، روانی و اجتماعی فرد معتاد اثر ناپسند بر جای گذاشته و در موارد شدید زندگی فردی و اجتماعی وی را به طور جدی تهدید می‌کند.

با افزایش سوءمصرف مواد در جهان، کشورها هزینه قابل توجهی را در نتیجه خسارت ناشی از آن مانند اثرات مخرب بر سلامت جسمی، افزایش جرم و جنایت، مرگ و میر، شیوع بیماری‌های عفونی، بیکاری، بی‌خانمانی و مشکلات تحصیلی، بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی در جامعه متقبل می‌شوند.

سوءمصرف مواد مخدر یک سندرم چند عاملی است که تحت تأثیر طیف وسیعی از عوامل خطرزای بیولوژیکی، روان‌شناختی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارد (کیندلر،

۲۰۱۷، ۲۲۰).^۱ هر چند تقسیم‌بندی استاندارد دی در زمینه علل اعتیاد وجود ندارد، ولی وجود ساختارهای اجتماعی - فردی علل اعتیاد در بین مطالعات مشترک است. وابستگی به مواد مخدر در بین گروه‌های جنسیتی و سنی مختلف، ابعاد گسترده‌ای دارد که عواقب وخیم آن نه تنها خود فرد را در بر می‌گیرد، بلکه دامنه وسیعی از خانواده، اطرافیان و جامعه را هم دچار مشکل می‌کند. در معرض خطر قرار گرفتن سلامت فیزیکی، شیوع انواع بیماری‌ها، از هم گسیختگی خانواده‌ها، تحلیل نیروی انسانی فعال و خارج شدن از چرخه اقتصادی کشور، تحمیل هزینه‌های مادی و غیرمادی به کشور از جمله عوارض و پیامدهای جدی سوء مصرف مواد مخدر است. اعتیاد، گرایش فرد را به اصول اخلاقی و معنوی و ارزش‌های اجتماعی کاهش می‌دهد، به طوری که آسیب‌شناسان اجتماعی، اعتیاد را به مثابه «جنگ شیمیایی خانگی» و «جنگ بدون مرز» می‌دانند. سازمان بهداشت جهانی مسئله مواد مخدر اعم از تولید، انتقال، توزیع و مصرف را در کنار سه مسئله جهانی دیگر یعنی تولید و انباشت سلاح‌های کشتار جمعی، آلودگی محیط‌زیست، فقر و شکاف طبقاتی از جمله مسائل اساسی شمرده است که حیات بشری را در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در عرصه جهانی مورد تهدید و چالش جدی قرار می‌دهد (هاشمی، ۱۳۸۳، ۱۷).

اهمیت این تحقیق در این است که به‌عنوان اولین مطالعه به ارائه دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این زمینه می‌پردازد و می‌تواند به مسئولین کمک نماید که ضمن شناخت علل و آثار گسترش اعتیاد در سطح جامعه، راهکارهای مقابله‌ای صحیح در پیش گیرند و موفق‌تر عمل نمایند. زیرا نقطه نظرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان فردی که اشرافیت کلی بر تمام امور جامعه دارند و از افق بالاتری به مسائل نگاه می‌کنند، بیش از سایرین می‌تواند در تبیین و تشریح موضوع کارساز باشد. در بیان ضرورت تحقیق باید گفت از آنجا که پدیده اعتیاد یک پدیده چند علتی است که

تبعات ناگوار متعددی بجا می‌گذارد، نپرداختن به آن موجب گسترش این معضل در ابعاد فردی و اجتماعی می‌گردد و ضرورت دارد از ابعاد و زوایای مختلفی به آن نگریده شود.

بنابراین مقاله حاضر درصدد تبیین دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد علل و آثار گسترش اعتیاد به مواد مخدر در سطح جامعه است و سؤال اصلی تحقیق، این است که: از دیدگاه معظم‌له، علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر در سطح جامعه چیست و چه آثاری دارد؟

پیشینه

پیرامون موضوع اعتیاد و آثار موجد آن، تحقیقات بسیاری از سوی محققان انجام گرفته، لیکن مطالعه و بررسی در خصوص علل گسترش این پدیده در سطح جامعه و آثار آن از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) تاکنون صورت نپذیرفته است، از این رو برای روشن شدن موضوع و در پیشینه تحقیق، به برخی مطالعاتی که در این خصوص انجام شده، پرداخته می‌شود:

بختیاری و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان مدیریت مبارزه با ساختارهای اجتماعی - فردی علل اعتیاد به مواد مخدر در ایران، علل عمده اعتیاد به مواد مخدر را به ترتیب میزان تأثیر در سه عامل ساختار اجتماعی، ساختار خانوادگی و ساختار روحی - روانی طبقه‌بندی نموده و دریافته‌اند که میزان تأثیر هر یک از این سه ساختار با توجه به تفکیک جنسیتی، سنی و جغرافیایی متفاوت است. تاج خراسانی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی رابطه اعتیاد به مواد مخدر و جرم اخاذی در شهر کرمان» رابطه اعتیاد و بزهکاری را یک پدیده دائمی و عمومی غیر قابل اجتناب تلقی نموده و دریافتند این دو ارتباط لاینفکی با یکدیگر دارند. کاشف و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «ارائه الگوی راهبردی در اداره امور مبارزه با مواد مخدر؛ بر اساس منظومه فکری حضرت آیت الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» به این نتیجه رسیده‌اند که تمامی اهداف، سیاست‌ها و فعالیت‌ها در اداره امور مبارزه با مواد مخدر باید در راستای توجه به

سه مقوله مربوط به دکترین به شرح: پاسداری از انقلاب و شرع در برابر دشمن و آسیب‌های اجتماعی، اعتیاد سد راه تمدن‌سازی در کشور، مبارزه با برنامه‌های استعمار و استکبار باشد. فاضلی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «تاثیر عوامل جرم‌زایی ناشی از اعتیاد بر ارتکاب جرائم در شهر اصفهان» دریافتند عوامل فردی بیشتر افراد محکوم از نظر تحصیلات، درآمد، تعداد اعضای خانواده و محل سکونت حسب مورد، در سطح راهنمایی و دبستان، تعداد افراد خانواده بالای ۳ نفر و محل سکونت نیز مناطق نامساعد بود. فصیحی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «مسئله تریاک در جامعه عصر رضاشاه: پدیده اعتیاد، آثار سوء اجتماعی آن و راهکارهای دولت در مقابله با آن» دریافتند برنامه‌های دولت رضاشاه برای منع استعمال مواد به دلیل منافع سرشار تولید و تجارت تریاک برای دولت و سیاست‌هایی که برای فروش هر چه بیشتر تریاک اعمال گردید، تدابیر بازدارنده مصرف آن را خنثی نموده و حتی گاه به شیوع استعمال آن دامن می‌زد. رفیع پور (۱۳۸۷) در پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در مناطق مختلف شهر تهران در نتایج خود بیان می‌دارد که یکی از نظریاتی که بیشتر از دورکیم و پارسونز و به طور کلی کارکردگرایان وام گرفته شده، نظریه اختلال هنجاری است. بعد هنجاری ساختار اجتماعی در جامعه بسیار بااهمیت است که اگر در آن اختلال روی دهد، حس همبستگی و انسجام در جامعه را مختل کرده و فرد را از نظر الگوی رفتاری دچار مشکل کرده و آنومی را در وی تقویت می‌کند که از این لحاظ گرایش به انحرافات چون اعتیاد به مواد مخدر اجتناب‌ناپذیر است.

مبانی نظری

اعتیاد: واژه «اعتیاد» در تعریف سازمان ملل متحد (۱۹۵۰) عبارت است از «مسمومیت تدریجی یا حادی که به علت استعمال مداوم یک دارو اعم از طبیعی یا ترکیبی ایجاد می‌شود و به حال شخص و اجتماع زیان‌آور باشد» (ستوده، ۱۳۹۴، ۱۸۸). هم‌چنین سازمان بهداشت جهانی، اعتیاد را مسمومیت حاد یا مزمنی عنوان کرده است که شخص و اجتماع را مورد تهدید قرار می‌دهد. البته این سازمان، در سال ۱۹۶۴ واژه «وابستگی

دارویی» را به جای «اعتیاد» توصیه و اعلام کرد که مهم‌ترین ویژگی وابستگی به مواد، مجموعه‌ای از نشانه‌های جسمی، رفتاری و روان‌شناختی است که دلالت بر آن دارد که شخص با وجود داشتن مشکلات قابل توجه در رابطه با مصرف مواد، به مصرف آن ادامه می‌دهد و برای رفع این نیاز، به انجام رفتارهای پرخطری ناگزیر می‌شود که زندگی اجتماعی و فردی وی را دچار اختلال می‌کند (ابوالفتحی، ۱۳۸۲، ۱). اما با وجود پیشنهاد اصلاح واژه «اعتیاد» به «وابستگی دارویی» هم چنان کلمه «اعتیاد» در منابع پزشکی و در بین مردم رایج است.

معتاد به کسی گفته می‌شود که در نتیجه استعمال متمادی دارو، در بدن وی حالت مقاومت اکتسابی ایجاد شده است، به شیوه‌ای که استعمال مکرر آن موجب کاسته شدن تدریجی اثرات آن می‌شود. از این رو پس از مدتی شخص مقادیر بیش‌تری از دارو را می‌تواند بدون بروز ناراحتی تحمل کند و در صورتی که دارو به بدن وی نرسد، اختلالات روانی و فیزیکی موسوم به «سندروم محرومیت (عوارض و تظاهرات جسمانی و روانی در موقع نرسیدن مواد مخدر به بدن)» در او ایجاد می‌شود (ابوالفتحی، ۱۳۸۲، ۱۸۸).

ماده مخدر^۱: سازمان بهداشت جهانی، ماده مخدر را این‌گونه تعریف کرده است: «هر ماده‌ای که پس از وارد شدن به درون ارگانسیم بتواند بر یک یا چند عملکرد از عملکردها تأثیر بگذارد، ماده مخدر است» از نظر آسیب‌شناسان نیز «هر دارویی که پس از مصرف، چنان تغییراتی را در انسان به وجود آورد که از نظر اجتماعی قابل قبول و پذیرش نباشد و اجتماعی نسبت به آن حساسیت یا واکنش نشان دهد» آن دارو، مخدر نامیده می‌شود (ابوالفتحی، ۱۳۸۲، ۱۸۸).

انحراف اجتماعی: در اصطلاح تعاریف متعددی برای آن عنوان شده است. البته این تفاوت در تعریف به جهت تفاوت معیارهای در نظر گرفته شده برای سنجش این پدیده

می‌باشد. مثلاً معیار و مقیاس انحراف از دیدگاه یک حقوقدان (قانون) است، بنابراین در تعریف انحراف می‌گوید: عملی که به وسیله قانون منع شده و مرتکب آن طبق قانون کیفر می‌بیند. معیار یک جامعه‌شناس (نوع رابطه‌ی یک رفتار با هنجاره و قواعد زندگی اجتماعی) است و انحراف را این‌گونه تعریف می‌کند: رفتار فردی یا گروهی که با الگوها و هنجارهای جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند انطباق ندارد (شیخاوندی، ۱۳۹۳، ۳۷).

نظریه فشار: مرتون^۱ معتقد است که اغلب بزهکاران، قوانین را به منظور دست‌یابی به بالاترین نماد موفقیت دور می‌زنند. در واقع خلاقیت این دسته از بزهکاران به واسطه شکاف بین هدف‌های مادی و امکانات قانونی است که آن‌ها را در یک حالت خلأ هنجاری و عدم احساس پایبندی قرار می‌دهد. هر قدر این شکاف بیشتر باشد، بی‌اعتنایی به هنجارها و دور زدن قانون بیشتر می‌شود (ایمانی، ۱۳۹۲، ۴۱).

نظریه محیط اجتماعی: در این نظریه، *انریکو فری* دانشمند بزرگ در عرصه جرم‌شناسی معتقد است «اگرچه عوامل زیستی و انسانی در تحریک جنایتکاران به ارتکاب جرم، نقش عمده‌ای دارند؛ ولی نباید شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را از نظر دور داشت. هر جامعه‌ای ظرفیت مقدار معینی از جنایتکاران را دارد و میزان جرائم در هر اجتماعی مشخص است که اصولاً تابع نظم و ترتیب و شرایط خاص همان جامعه می‌باشد» (گلدوزیان، ۱۳۸۷، ۶۹).

نظریه نابسامانی اجتماعی: در این نظریه تأکید بر این است که مناطق محروم کنترل کمتری بر رفتار ساکنان خود دارند و جوانان بیشتر در معرض خطر قرار می‌گیرند. پیروی از ارزش‌ها، قوانین و هنجارهای گروه غیرمتعارف که جوان با آن‌ها ارتباط نزدیک دارند به نقض قوانین متعارف جامعه می‌انجامد. قربانیان نقشی در

ترغیب مجرم به ارتکاب جرم ندارند و صرفاً به سر بردن در مکان‌های نامطلوب، سبب بزه‌دیدگی آنان شده است (معظمی، ۱۳۹۰، ۱۲۳).

نظریهٔ ماکس وبر: وی معتقد است که هر چه تعداد افراد وارد شده در کنش متقابل بیشتر شود، به همان نسبت روابط آن‌ها سطحی‌تر و شناخت افراد از یکدیگر به ظاهر و رفتارهای گذرا تنزل می‌یابد. بدین ترتیب فرایند کنترل اجتماعی غیررسمی و مردمی تضعیف و راه برای کجروی و بی‌نظمی افراد هموارتر می‌گردد (شیخاوندی، ۱۳۹۳، ۲۹۱).

منیس و ماسون^۱ (۲۰۱۲)، در نظریهٔ انتقال فرهنگی بر این نکته تأکید دارد که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با دوستان ناباب آموخته می‌شود. کوهن^۲ (۱۳۹۴) نیز در کتاب درآمدی بر جامعه‌شناسی نقل می‌کند که ساترلند دربارهٔ چگونگی انتقال فرهنگی بر این اعتقاد است که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با اغیار یا پیوند افتراقی یعنی داشتن روابط با انواع خاصی از مردم مانند جنایتکاران آموخته می‌شود. همچنین، گیلدنز (۱۳۹۸)، در کتاب مبانی جامعه‌شناسی نقل می‌کند که *دوین ساترلند* جرم را به آنچه تفاوت ارتباطات نامیده است، مربوط می‌داند. وی به یادگیری اهمیت خاصی می‌دهد و معتقد است که در جریان رشد، فرد درست رفتاری، کجرفتاری و انگیزه عمل به رفتار را یاد می‌گیرد. وی بیش‌ترین سهم یادگیری را به گروه‌های نخستین و خانواده می‌دهد که دارای روابط چهره به چهره و صمیمانه هستند.

ممتاز (۱۳۸۷)، در بررسی نظریه‌ها و دیدگاه‌های انحرافات اجتماعی در مبحث کنترل اجتماعی از دیدگاه هیرشی بیان می‌دارد که میزان اعتقاد افراد به هنجارهای اجتماعی و رعایت قوانین متفاوت است. هر چه این اعتقاد در فرد ضعیف‌تر باشد، بیشتر احتمال دارد که هنجارشکنی کند.

1. Menes & Mason

2. Cohen

در مجموع کلیه دیدگاه‌ها و نظرات دانشمندان، جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان حول محور محیط اجتماعی، ساختار فرهنگی و رفتار فردی می‌چرخد و بر این سه مقوله تأکید دارند.

نمودار (۱) علل بروز اعتیاد به مواد مخدر برگرفته از تحقیقات پیشین و مبانی نظری

نمودار (۲) آثار اعتیاد به مواد مخدر برگرفته از تحقیقات پیشین و مبانی نظری

روش

با توجه به موضوع مقاله، روش این تحقیق، تحلیل محتوای عرفی و از نوع توصیفی - تبیینی است.

جامعه مورد مطالعه، کلیه اسناد، مدارک و منابع مکتوب و سخنرانی‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ تا کنون (۱۴۰۰) می‌باشد که در سایت معظم‌له موجود بوده و حجم نمونه به صورت تمام شمار مورد مطالعه و تحلیل محتوا قرار گرفته‌اند. واحد تحلیل در این بخش هر جمله یا پاراگرافی است که مرتبط با موضوع باشد (کلید واژه‌های استفاده شده شامل: اعتیاد، معتاد، مواد مخدر، قاچاق، ناامنی).

روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی است. شاخص‌های استخراجی برای تأیید و اولویت‌بندی به ۱۰ نفر از نخبگان، صاحب‌نظران و کارشناسان مرتبط داده شده است. با توجه به کیفی بودن تحقیق و مکتوب بودن مطالب در مرحله اول از بین تمام بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، مطالب مربوط به اعتیاد و مواد مخدر استخراج و سپس به دسته‌بندی و شاخص‌بندی بیانات (کدگذاری باز، محوری و انتخابی) پرداخته و در مرحله بعد، شاخص‌های استخراج‌شده در ذیل مؤلفه‌های مرتبط با سؤال تحقیق، جهت تأیید و اولویت‌بندی به نخبگان داده شد و در نهایت علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر و آثار آن در سطح جامعه بر مبنای نظرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ارائه شد.

در این تحقیق، توجه فراوانی به استفاده از روش‌های مختلف برای بالا بردن روایی و پایایی تحقیق شده است، از جمله اینکه در جمع‌آوری اطلاعات منابع متعدد و مرتبطی مورد مطالعه قرار گرفته و شاخص‌های مستخرج از بیانات که بر مبنای نظریه‌های علمی به دست آمده است، به تأیید خبرگان و صاحب‌نظران مرتبط رسانده شده است.

یافته‌ها

در این بخش ابتدا سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر و آثار آن در سطح جامعه، استخراج و در قالب شاخص‌ها با ذکر تاریخ، دسته‌بندی و در جدول (۱) و (۲) آورده شده است:

جدول (۱) علل گسترش اعتیاد در سطح جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) (یافته‌های تحقیق)

مقوله	زیرمقوله	خرده مقوله	بیانات	تاریخ
علل گسترش اعتیاد در سطح جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) توطئه و اقدام دشمنان	بی تفاوتی القاء	جوان ما بی تفاوت و بی‌رنگ و بی‌اعتنا و دل‌سپرده‌ی به شهوات و غرق در فساد و در مواد مخدر باشد. دشمن این را می‌خواهد.	۱۳۸۶/۱۱/۲۸	
		دشمن می‌خواهد جوان‌های کشور ما بی‌انگیزه باشند، ... دچار اعتیاد باشند.	۱۳۹۸/۰۹/۰۶	
	اشاعه لابلالی‌گری	غرب، کشورهای غربی، از اواسط دوران قاجار، علیه کشور ما فعالیت‌هایشان را شروع کردند ... طبقه‌ی جوان را به فساد و لابلالی‌گری و اعتیاد و مشروب‌خواری و مانند این‌ها کشاندند.	۱۳۹۴/۱۲/۲۰	
		دنیای غرب و سردمداران فرهنگ فاسد منحط غربی خجالت نمی‌کشند از اینکه فساد و فحشا و اعتیاد و انواع و اقسام بدبختی‌ها و روسیاهی‌ها را به سراسر عالم صادر کنند.	۱۳۶۸/۰۴/۱۹	
	ترویج فرهنگ غربی	دشمنان تلاش می‌کنند این جوان را با مواد مخدر و به شهوات و مسکرات آلوده کنند.	۱۳۸۱/۱۲/۰۶	
		... همین اعتیادهای خطرناکی که گریبان جوان‌ها را در بسیاری از کشورهای فقیر و عقب‌افتاده گرفته، این‌ها از کجا است؟ ... همه‌ی این‌ها صادرات فرهنگ غربی است؛ صادرات اروپا و آمریکا به کشورهای جهان سوم است.	۱۳۶۸/۰۴/۱۹	

۱۳۹۸/۰۳/۰۱	یکی از مهم‌ترین توطئه‌هایی که امروز علیه کشور ما و انقلاب ما دارد انجام می‌گیرد، توطئه‌ی فلج کردن نسل جوان است ... مبتلا کردنش به مواد مخدر و کارهای گوناگون از این قبیل.	فلج کردن نسل جوان		
۱۳۸۴/۰۲/۱۵	... دولت غدار آمریکا تصریح می‌کند که به مزدوران خود در ایران پول می‌رساند، این مسیر خطرناک کاروان‌های مواد مخدر - تولید مواد مخدر زیر چشم آمریکایی‌ها ده برابر قبل از آمدن آن‌ها شده است.			
۱۳۸۳/۰۴/۱۶	پشت سر مسأله‌ی اعتیاد، ... و مسائلی از این قبیل، دست‌ها و مغزهای سیاسی است که در اتاق‌های سیاست‌گذاری در دنیا برای این کار نقشه‌کشی‌ها انجام می‌شود.			
۱۳۸۳/۰۴/۱۶	من به مسأله‌ی شیوع اعتیاد و ... به هیچ‌وجه به چشم یک پدیده‌ی عادی و متعارف نگاه نمی‌کنم. پشت همی این‌ها، دست‌ها و مغزهای پلید و توطئه‌گر دشمن را من مشاهده می‌کنم.			
۱۳۷۸/۰۶/۰۸	سعی بر این است که تا آنجا که می‌توانند، نسل جوان را به چیزهایی که او را سست می‌کند، آلوده کنند؛ حالا مواد مخدر باشد، یا شهوات و افکار و وسوسه‌های بیهوده باشد.	انحراف اخلاقی		
۱۳۹۶/۰۸/۱۱	همان کارهایی که برای انحراف نسل‌های جوان در کشورهای مختلف کرده‌اند، در کشور ما هم کرده‌اند؛ از ترویج مواد مخدر بگیر تا ترویج فحشا تا بازی‌های گمراه‌کننده‌ی رایانه‌ای و امثال این‌ها؛ همه‌ی کارها را کرده‌اند.			
۱۳۸۳/۰۴/۱۶	از نظر آن‌ها واقعاً قاچاقچی تریاک آزادی‌خواه است؛ چون دلش می‌خواهد تریاک و هروئین در مملکت آزاد باشد.	فریب افکار عمومی		تلیغات دشمنان
۱۳۸۳/۰۴/۱۶	آن‌ها جنجال هم می‌کنند؛ چند سال قبل که قاچاقچی‌ها را اعدام کردند، رادیوهای خارجی می‌گفتند چهره‌های آزادی‌خواه را اعدام می‌کنند.			
۱۳۹۳/۰۱/۰۱	هرچه موجب لذت بشود؛ خب، یکی با اعتیاد لذت می‌برد، یکی با شهوات جنسی لذت می‌برد، یکی با کتک زدن این و			

	آن لذت می‌برد؛ هر چه مایه‌ی لذت کسی باشد، این را مباح می‌دانند.		
۱۳۹۰/۰۶/۲۹	ثابت شده است که ترویج مواد مخدر به دنبال طراحی‌های پشت صحنه‌ای است که سیاست‌گذاران استکبار نسبت به کشورهای مبعوض خودشان انجام می‌دهند.	عملیات روانی	
۱۳۷۳/۱۱/۱۴	می‌گویند: حقوق بشر در ایران، تضییع می‌شود. وقتی می‌گوییم دلیلش را بگویید و مثال بیاورید، فهرستی ارائه می‌دهند و می‌گویند: شما این‌ها را اعدام کرده‌اید. این‌ها چه کسانی هستند؟ قاچاقچیان هروئین و مرفین.		
۱۳۹۴/۰۶/۱۲	استکبار در صدد آن است که کلیشه‌های مورد نظر خودش را به همه‌ی مردم دنیا تحمیل کند؛ ... فرض کنید مجازات مجرمی که اعتراف به جرم کرده و می‌کند یا مجازات یک اخلاک‌گری که ده‌ها یا صدها یا هزارها نفر را در یک کشور معتاد می‌کند به مواد مخدر، می‌شود ضد حقوق بشر!		
۱۳۹۱/۰۷/۲۳	... من سال‌ها پیش - در دهه‌ی ۳۰ و ۴۰ - در منطقه‌ی جنوب خراسان، بزرگان و افراد صاحب فکر و پیرمردهایی را دیدم که یادشان بود که انگلیس‌ها چگونه تریاک را با شیوه‌های مخصوصی در بین مردم رائج می‌کردند؛ و آن مردم تریاک کشیدن بلد نبودند؛ این چیزها وجود نداشت.	تحریک مردم	
۱۳۹۳/۱۰/۱۷	خصوصیت سوم این رژیم خبیث، فساد بود. انواع فساد، ... فساد جنسی، فساد مالی، اعتماد، ترویج اعتماد و ترویج مواد مخدر صنعتی به وسیله‌ی عناصر اصلی حکومت آن روز در ایران به وجود آمد و اتفاق افتاد.	منشاء فساد	نقش همکاران پهلوی
۱۳۹۳/۱۰/۱۷	... یکی از خواهرهای محمدرضا را در فرودگاه سوئیس با چمدان پر از هروئین، پلیس سوئیس دستگیر کرد.		
۱۳۷۹/۱۲/۲۲	شاید شما شنیده‌اید که رؤسای کشور و خانواده‌هایشان، مهم‌ترین شرکای باندهای مواد مخدر در این کشور بودند.		

۱۳۷۲/۰۶/۱۴	... لعنت خدا بر دودمان مشؤوم و ننگین پهلوی و قاجار که این بدبختی را این‌ها بر سر ملت ما در طول دویست سال گذشته آوردند.		
۱۳۷۹/۱۲/۲۲	آن روزها جوان‌ها عمداً به فساد کشانده می‌شدند.	مروج فساد	
۱۳۷۹/۱۲/۲۲	اول بار آن‌ها هروئین را به این کشور آوردند و پخش کردند.		
۱۳۷۹/۱۲/۲۲	فساد و اعتیاد و بدبختی را به دست خودشان ترویج می‌کردند.		
۱۳۹۶/۰۱/۰۱	بیکاری موجب فساد است، موجب تأخیر ازدواج است، موجب اعتیاد است.	بیکاری	
۱۳۹۰/۰۷/۲۳	عوارض بیکاری، یعنی چیزهایی از قبیل اعتیاد.		
۱۳۸۵/۰۸/۱۸	بیکاری هم که به دنبال خودش اعتیاد، فساد و اختلافات خانوادگی می‌آورد و به دنبال آن، حوادث سیاسی و اجتماعی فراوان به وجود می‌آید.		
۱۳۹۶/۰۲/۱۰	این همه که ما هزینه می‌کنیم برای مواجهه‌ی با مواد مخدر و قاچاق مواد مخدر و امثال این‌ها، بخشی از این‌ها ناشی از وجود بیکاری، وجود بیکاران و نبود اشتغال است.		
۱۳۸۰/۰۲/۲۸	فساد و اعتیاد و هرزگی‌های گوناگون بر اثر فقر پیش می‌آیند.	فقر	
۱۳۹۱/۰۷/۲۵	... اگر توانستیم کشاورزی را با شرایطی که دارد، احیاء کنیم، هم مسئله‌ی اشتغال حل می‌شود، هم عوارض گوناگون بیکاری - این حاشیه‌نشین، اعتیاد و امثال این‌ها - از بین خواهد رفت یا ریشه‌های آن تضعیف خواهد شد.	بی توجهی به کشاورزی و اشتغال	
۱۳۹۰/۰۵/۱۶	عدم مقابله‌ی درست و منطقی با تباه کردن نسل جوان، یکی دیگر از مشکلات ماست. یک نقشه، تباه کردن نسل جوان است. ما در این خصوص تا حالا مقابله‌ی درستی نداشته‌ایم و موفق نشده‌ایم. همچنین مواد مخدر صنعتی و تهییج‌گری‌های جنسی و از این چیزها.	برخورد نامناسب	مقابله نادرست

۱۳۹۰/۰۱/۰۱	اگر یک ملت جوانانش متدین باشند، از هرزگی دور خواهند شد؛ از اعتیاد دور خواهند شد؛ از چیزهایی که جوان را زمین گیر می کند، دور خواهند شد.	نبود تقوا	ضعف ایمان
۱۳۷۸/۰۶/۰۷	یک عده سوداگر مرگ، کسانی که فقط به فکر درآمد یا حزب و گروه خودشان در آن طرف مرز هستند، با کار قاچاقی که می کنند، حاضرند هزاران هزار جوان را به کام اعتیاد بکشند.	منفعت طلبی	سودآوری
۱۳۸۹/۰۸/۲۶	در بسیاری از مراکز عالم، برای ضایع کردن و نابود کردن یک ملت - و البته در کنارش پول درآوردن - مواد مخدر را هم به عنوان یک ابزار در خدمت اغراض سیاسی قرار می دهند.		

جدول (۲) آثار اعتیاد در سطح جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، (یافته‌های تحقیق)

تاریخ	بیانات	خرده مقوله	زیر مقوله	مقوله
۱۳۷۹/۱۱/۲۵	وقتی اعتیاد و مواد مخدر رواج داشته باشد، از عوامل ناامنی است.	ملی	امنیتی	آثار اعتیاد در سطح جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبر (مدظله العالی)
۱۳۸۱/۱۲/۰۲	همسایگی با دو کشور و در مسیر قاچاق اجناس خطرناک و مواد مخدر و غیره قرار گرفتن، برای این استان یک وسیله ناامنی است.			
۱۳۷۹/۰۲/۰۱	مواد مخدر تهدید است.			
۱۳۹۴/۰۲/۰۶	اگر چنانچه محیط گردشگاه ما، محیط بوستان ما، ... در مقابل ترویج مواد مخدر ایمنی نداشته باشند، این ناامنی، ناامنی خیلی خطرناکی است.	عمومی		
۱۳۹۵/۰۲/۱۹	اعتیاد، شرارت‌ها و هنجارشکنی‌ها، موجب تهدید امنیت جسمی، جانی و اخلاقی جامعه می شود.			

۱۳۷۸/۰۶/۰۷	... متأسفانه در این قسمت شرقی - سرتاسر این چند صد کیلومتر - کاروان‌های قاچاق و حمل و نقل مواد مرگ‌زا داریم.	جسمی	روزی
۱۳۹۶/۰۳/۲۸	اگر این مرزدارها نباشند، از بعضی از مرزهای ما هزار کیلو هزار کیلو مواد مخدر وارد کشور می‌کند که هر یک کیلومترش ممکن است صد جوان را بدبخت کند و به روز سیاه و به خاک سیاه بنشانند.		
۱۳۸۱/۱۲/۰۲	قاچاق مواد مخدر یعنی سوداگری مرگ، سوداگری بیماری، سوداگری از کار افتادگی انسان‌ها و نابود کردن نسل جوان.		
۱۳۸۱/۱۲/۰۶	برای فلج کردن جوانان بهترین راه آلوده و زمین‌گیر کردن آن‌ها به وسیله‌ی سکس، فحشا، مستی و مواد مخدر است. در کشورهای غربی این سیاست به این دلیل دنبال می‌شود که جوانان مزاحم صهیونیست‌ها نشوند.	روانی	
۱۳۷۸/۰۶/۰۸	آن جوانی که اسیر شهوات، اسیر نفس، اسیر اعتیاد و تصورات و پندارهای باطل است، نمی‌تواند در جامعه‌ی زنده و پرنشاطی مثل جامعه‌ی ما نقش ایفا کند.	اجتماعی	
۱۳۷۹/۰۱/۲۶	اگر اعتیاد در جامعه هست، این فساد است ... و باید اصلاح شود.		
۱۳۹۴/۰۲/۰۶	شما باید نگذارید؛ باید مانع بشوید. بالاخره مواد مخدر، دزدی ناموسی، کشاندن به فحشا و مانند این‌ها مسائل بسیار مهمی است.		
۱۳۹۹/۰۳/۱۴	در زمینه‌ی مسائل اجتماعی ... مثل اعتیاد ... این‌ها را باید ما حل کنیم.		
۱۳۹۶/۰۱/۰۱	ما برای کشورمان و برای ملتمان ... رها شدن و نجات یافتن از آسیب‌های اجتماعی - مثل اعتیاد و فساد و امثال این‌ها - می‌خواهیم.		

۱۳۹۲/۰۹/۱۹	... مسئله‌ی آخر هم مسئله‌ی آسیب‌های اجتماعی و علل فرهنگی آن است؛ که من اشاره کردم به مسئله‌ی طلاق، مسئله‌ی مواد مخدر، فسادهای مالی، مسئله‌ی جنایت.	فرهنگی	اقتصادی
۱۳۷۶/۱۱/۲۸	دشمن برای فاسد کردن، منحرف کردن و ... برنامه می‌ریزد؛ برنامه هم فساد اخلاقی و اعتیاد است؛ مراقب باشید.		
۱۳۹۳/۰۱/۰۱	... اگر هروئین و بقیه‌ی مواد مسموم‌کننده‌ی بدن و بدبخت‌کننده‌ی خانواده‌ها را کسی بخواهد بین این و آن توزیع کند، نمی‌شود بی تفاوت نشست.	خانوادگی	
۱۳۷۶/۱۱/۲۸	... دشمن برای تباه کردن و ضایع نمودن نیروی کار، وارد میدان می‌شود. چگونه؟ با دو عامل: عامل فساد اخلاقی و عامل اعتیاد. من به شما مردم عزیز هشدار می‌دهم.	ضایع نمودن نیروی کار	
۱۳۸۵/۰۸/۱۸	... گرایش به سیگار، گرایش به مواد مخدر، هوس‌های زودگذر؛ این‌ها همان چیزهایی است که به دنبال خودش یک جریان عظیم، طولانی و تمام‌نشدنی از تحولات اجتماعی را - که پسرقت هست - به وجود می‌آورد.	عقب افتادگی	

بعد از استخراج و دسته‌بندی نظرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد علل گسترش اعتیاد و آثار آن در سطح جامعه، نتایج در قالب جداول استخراجی به‌نخبگان این حوزه ارائه شد و موافقت آنان با شاخص‌ها دریافت و اولویت‌بندی متناسب با اهمیت هر یک از شاخص‌ها از منظر نخبگان صورت پذیرفت که در جدول (۳) و (۴) آورده شده است.

جدول (۳) اولویت‌بندی شاخص‌های مربوط به علل گسترش اعتیاد

اولویت	شاخص	مؤلفه
۳	توطئه و اقدام دشمنان	علل اعتیاد گسترش
۶	تبلیغات دشمنان	
۷	نقش حکومت پهلوی	

۱	فقر و بیکاری	
۴	مقابله نادرست	
۵	ضعف ایمان	
۲	سودآوری	

جدول (۴) اولویت‌بندی شاخص‌های مربوط به آثار اعتیاد

اولویت	شاخص	مؤلفه
۳	امنیتی	آثار اعتیاد
۲	فردی	
۱	اجتماعی	
۴	اقتصادی	

از جمله مهم‌ترین علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر در سطح جامعه فقر و بیکاری است. مطالعات جامعه‌شناسان بیانگر آن است که فقر اقتصادی و بیکاری پیش‌درآمد بسیاری از معضلات اجتماعی و جرایم است. نبود امکانات مالی مناسب در یک خانواده می‌تواند موجب سرخوردگی و ترک تحصیل اجباری، به‌وجود آمدن اختلالات روانی مثل اضطراب، افسردگی و پرخاشگری، ارضاء نشدن غرایز ثانویه مثل نیاز به محبت و نیاز به امنیت شود. درصدی از این افراد برای حل مشکل خود و فراموش کردن موقت آنها، از مواد مخدر (به توصیه افراد ناآگاه) استفاده می‌نمایند. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این خصوص به کرات تأکید فرموده‌اند: (این همه که ما هزینه می‌کنیم برای مواجهه‌ی با مواد مخدر و قاچاق مواد مخدر و امثال این‌ها، بخشی از این‌ها ناشی از وجود بیکاری، وجود بیکاران و نبود اشتغال است) (بیانات در دیدار کارگران، ۱۳۹۶/۰۲/۱۰).

یکی دیگر از علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر در سطح جامعه سودآوری است که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) هم به آن تأکید کرده‌اند: (یک عدّه سوداگر مرگ، کسانی که فقط به فکر درآمد یا حزب و گروه خودشان در آن طرف مرز هستند، با کار قاچاقی که می‌کنند، حاضرند هزاران هزار جوان را به کام اعتیاد بکشند)، (بیانات در اجتماع مردم نهبندان، ۱۳۷۸/۰۶/۰۷).

توطئه و اقدام دشمنان از دیگر علل گسترش اعتیاد است. دشمنان با تولید و عرضه مواد مخدر جدید در قالب بسته‌های شیک و جذاب با عنوان دارو و تبلیغ آن‌ها در رسانه‌های ماهواره‌ای و فضای مجازی سلامت جامعه را به شدت تهدید می‌کنند که این امر در بیانات ایشان نیز مشاهده می‌شود: (یکی از مهم‌ترین توطئه‌هایی که امروز علیه کشور ما و انقلاب ما دارد انجام می‌گیرد، توطئه‌ی فلج کردن نسل جوان است ... مبتلا کردنش به مواد مخدر و کارهای گوناگون از این قبیل) (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان: تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۰۱).

در بین علل گسترش اعتیاد نباید از نقش حکومت پهلوی غافل شد. سران رژیم پهلوی به اسم مبارزه با مواد مخدر و برای تبلیغ در افکار عمومی و بین‌المللی ده‌ها قاچاقچی خرده‌پا را اعدام و تعداد زیادی معتاد را محکوم به حبس می‌نمود، ولی همزمان بسیاری از رجال سیاسی و درباری به مصرف و قاچاق مواد افیونی مشغول بودند و تعدادی نیز با مافیای بین‌المللی مواد مخدر در اقصی‌نقاط جهان شریک بودند که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به خوبی آن را تشریح نموده‌اند: (خصوصیت سوم این رژیم خبیث، فساد بود. انواع فساد، ... فساد جنسی، فساد مالی، اعتیاد، ترویج اعتیاد و ترویج مواد مخدر صنعتی به وسیله‌ی عناصر اصلی حکومت آن روز در ایران به وجود آمد و اتفاق افتاد) (بیانات در دیدار مردم قم: تاریخ ۱۳۹۳/۱۰/۱۷).

تبلیغات دشمنان از علل مهم گسترش اعتیاد می‌باشد. تکنولوژی بستر دسترسی به فیلم‌ها و تبلیغات استفاده از مواد مخدر و گروه‌های موسیقی که مواد اعتیادآوری همچون

«گل» را تبلیغ می‌کنند، گرایش افراد به مصرف مواد را افزایش داده که مسئله به صورت مکرر مورد تأکید ایشان قرار گرفته است: (... من سال‌ها پیش - در دهه‌ی ۳۰ و ۴۰ - در منطقه‌ی جنوب خراسان، بزرگان و افراد صاحب فکر و پیرمردهایی را دیدم که یادشان بود که انگلیس‌ها چگونه تریاک را با شیوه‌های مخصوصی در بین مردم رایج می‌کردند؛ والا مردم تریاک کشیدن بلد نبودند؛ این چیزها وجود نداشت) (بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

یکی دیگر از شاخص‌های مد نظر معظم‌له که موجب گسترش اعتیاد در سطح جامعه شده، خود فرد است که تحت عنوان ضعف ایمان مطرح شده است (اگر یک ملت جوانانش متدین باشند، از هرزگی دور خواهند شد؛ از اعتیاد دور خواهند شد؛ از چیزهایی که جوان را زمین‌گیر می‌کند، دور خواهند شد) (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۰/۰۱/۰۱).

معظم‌له در کنار تشریح و تبیین علل گسترش اعتیاد در سطح جامعه، به نحوه برخورد و مقابله با آن پرداخته و مقابله نادرست را زمینه‌ساز گسترش اعتیاد برشمرده‌اند: (عدم مقابله‌ی درست و منطقی با تباه کردن نسل جوان، یکی دیگر از مشکلات ماست. یک نقشه، تباه کردن نسل جوان است. ما در این خصوص تا حالا مقابله‌ی درستی نداشته‌ایم و موفق نشده‌ایم. همچنین مواد مخدر صنعتی و تهییج‌گری جنسی و از این چیزها) (بیانات در دیدار مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰/۰۵/۱۶).

در بحث آثار اعتیاد در سطح جامعه، آثار اجتماعی بیش از دیگر آثار مطرح است، که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر آن تأکید داشته است: (اگر اعتیاد در جامعه هست، این فساد است ... و باید اصلاح شود) (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۷۹/۰۱/۲۶).

آثار فردی به لحاظ اهمیت به‌طور مکرر مورد تأکید ایشان قرار گرفته است: (قاچاق مواد مخدر یعنی سوداگری مرگ، سوداگری بیماری، سوداگری از کار

افتادگی انسان‌ها و نابود کردن نسل جوان) (بیانات در دیدار مردم زاهدان، ۱۳۸۱/۱۲/۰۲).

از دیگر شاخص‌های مورد نظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، آثار امنیتی اعتیاد است که در این خصوص بیان داشته‌اند: (اگر چنانچه محیط گردشگاه ما، محیط بوستان ما، ... در مقابل ترویج مواد مخدر ایمنی نداشته باشند، این ناامنی، ناامنی خیلی خطرناکی است) (بیانات در دیدار فرماندهان نیروی انتظامی جمهوری اسلامی، ۱۳۹۴/۰۲/۰۶).

یکی دیگر از آثار اعتیاد در سطح جامعه، آثار اقتصادی است که به نوعی همه بخش‌ها را درگیر کرده و جامعه را دچار رکود و پسرفت می‌کند که به‌خوبی مورد تأکید ایشان قرار گرفته است: (... دشمن برای تباه کردن و ضایع نمودن نیروی کار، وارد میدان می‌شود. چگونه؟ با دو عامل: عامل فساد اخلاقی و عامل اعتیاد) (بیانات در دیدار مردم استان هرمزگان، ۱۳۷۶/۱۱/۲۸).

بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله، دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص علل گسترش اعتیاد به مواد مخدر و آثار آن در سطح جامعه، با استفاده از روش تحلیل محتوا مورد واکاوی قرار گرفت و پس از استخراج و دسته‌بندی بیانات معظم‌له، شاخص‌های مرتبط با علل و آثار گسترش اعتیاد، احصاء و نتایج به‌دست آمده، ضمن تطبیق با نظریات موجود و تحقیقات پیشین، به تأیید نخبگان و کارشناسان این حوزه رسید و اولویت‌بندی شد.

مطابق منابع علمی و مطالب مطالعه شده، انحرافات اجتماعی و از جمله اعتیاد به مواد مخدر، رفتاری فردی یا گروهی است که با الگوها و هنجارهای جامعه و محیط زندگی افراد انطباق ندارد که البته این انحراف، یک سندروم چند عاملی است که تحت تأثیر طیف وسیعی از عوامل خطرزای بیولوژیکی، روان‌شناختی و اجتماعی - فرهنگی قرار داشته و پایه و اساس بسیاری از معضلات به‌وجود آمده در جامعه محسوب می‌شود

زیرا ابعاد گسترده‌ای دارد که عواقب وخیم آن نه تنها خود فرد را در برمی‌گیرد، بلکه دامنه وسیعی از خانواده، اطرافیان و جامعه را هم دچار مشکل می‌کند.

یافته‌های به‌دست آمده در فرا تحلیل بختیاری و همکاران (۱۳۹۹)، سه عامل ساختار اجتماعی، ساختار خانوادگی و ساختار روحی - روانی را در گسترش اعتیاد در سطح جامعه طبقه‌بندی و ارائه کرده است. ممتاز در بررسی نظریه‌ها و دیدگاه‌های انحرافات اجتماعی در مبحث کنترل اجتماعی از دیدگاه هیرشی بیان می‌دارد که میزان اعتقاد افراد به هنجارهای اجتماعی و رعایت قوانین متفاوت است. هرچه این اعتقاد در فرد ضعیف‌تر باشد، بیشتر احتمال دارد که هنجارشکنی کند. اختلالات روانی و فیزیکی موسوم به سندروم محرومیت (عوارض و تظاهرات جسمانی و روانی در موقع نرسیدن مواد مخدر به بدن) نیز توسط ستوده به‌عنوان یک عامل مطرح شده بود که در یافته‌های تحقیق (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی))، معظم‌له به خوبی آن‌ها را تبیین و تشریح فرمودند و علل فردی گرایش به اعتیاد و گسترش آن در سطح جامعه را ناشی از ضعف ایمان اشخاص به‌ویژه جوانان قلمداد کرده و در این زمینه صراحتاً واژه تدین را بکار برده‌اند.

متناسب با موضوع مقاله، نظریات علمی متعدد مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت که به عنوان نمونه می‌توان نظریه محیط اجتماعی، نظریه فشار مرتون، نابسامانی اجتماعی و انتقال فرهنگی را نام برد که هر یک به ابعادی از علل گسترش اعتیاد در سطح جامعه پرداخته‌اند؛ به‌طور مثال در نظریه محیط اجتماعی، انریکو فری^۱ دانشمند بزرگ در عرصه جرم‌شناسی معتقد است «اگرچه عوامل زیستی و انسانی در تحریک جنایتکاران به ارتکاب جرم، نقش عمده‌ای دارند؛ ولی نباید شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را از نظر دور داشت» (گلدوزیان، ۱۳۸۷، ۶۹). در نظریه نابسامانی اجتماعی

تأکید بر این است که مناطق محروم کنترل کمتری بر رفتار ساکنان خود دارند و جوانان بیشتر در معرض خطر قرار می‌گیرند.

آنچه در نتیجه این تحقیق به دست آمده این است که بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، نظریات مطرح شده را به‌طور کامل پوشش داده و به‌صورت علمی و مستند به آن اشاره نموده‌اند که می‌توان به سخنان ایشان در خصوص نقش حکومت پهلوی (علل درونی) و توطئه و اقدام دشمنان (علل بیرونی) برای گسترش اعتیاد در سطح جامعه مراجعه کرد، همچنین شاخص‌های مربوط به فقر و بیکاری و سودآوری به عنوان علل اجتماعی و فرهنگی مطرح هستند. افزون بر آن، با مذاقه در بیانات معظم‌له، مشخص شد که ایشان بیشتر در شهرهای مرزی و مناطق محروم در خصوص گسترش اعتیاد و آثار آن به ایراد سخنرانی پرداخته‌اند که این یافته، نظریه نابسامانی اجتماعی را در برمی‌گیرد.

نظریه انتقال فرهنگی بر این نکته تأکید دارد که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با دوستان ناباب یا پیوند افتراقی یعنی داشتن روابط با انواع خاصی از مردم مانند جنایتکاران آموخته می‌شود که در یافته‌های این مقاله (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی))، این نظریه با عنوان تبلیغات دشمنان در خصوص خواص تریاک و آموزش مردم در دوران قاجار و پهلوی و ترویج آنکه با اهداف سیاسی صورت گرفته، احصاء شده و مهم آنکه این شاخص، بسیار مورد تأکید معظم‌له قرار گرفته است. در خصوص آثار اعتیاد؛ مبتنی بر تحقیقات صورت گرفته (پیشین) و نظریات مرتبط، مواردی ذکر شد که عبارتند از مشکلات جسمی و روانی، مشکلات خانوادگی، بی‌ثباتی اقتصادی، بی‌ثباتی سیاسی، ارتکاب جرم و جنایت، شیوع بیماری‌ها، مشکلات تحصیلی و افزایش مرگ و میر که برابر یافته‌های تحقیق، آثار اعتیاد در سطح جامعه از دیدگاه معظم‌له، در ابعاد فردی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی مطرح گردیده که جامع و مانع هستند و به لحاظ اهمیت نیز، آثار اجتماعی در اولویت اول قرار گرفته است.

گفتنی است مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) متناسب با علل و عوامل گسترش اعتیاد در سطح جامعه و آثار آن، به ارائه راهکارهای مقابله‌ای صحیح و کاربردی پرداخته و ضمن تأکید بر برنامه‌ریزی دقیق و انجام وظایف محوله توسط مسئولین و دستگاه‌های مرتبط، جوانان و مردم را به صورت مکرر مورد خطاب قرار داده‌اند و نقش فعال و کلیدی را به عهده آنان گذارده‌اند که البته با توجه به موضوع مقاله، به صورت اجمالی به آن اشاره شد.

در نهایت می‌توان به این نتیجه رسید که با بهره‌گیری از نظریه بومی اسلامی - ایرانی موجود، مسئولان می‌توانند در این زمینه برنامه‌ریزی کنند و مطابق با آن، وظایف هر یک از بخش‌ها را مشخص و با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردمی و به‌ویژه جوانان، در جهت کاهش این معضل اجتماعی و شکوفایی و بالندگی کشور اقدام نمایند.

پیشنهاد‌های کاربردی

با توجه به دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص علل گسترش اعتیاد و آثار آن در سطح جامعه که در این مقاله ارائه شد، پیشنهاد‌های زیر براساس اولویت‌بندی احصا شده در جدول ۳ به ترتیب زیر ارائه می‌شود:

- با توجه به یافته‌های جدول ۳ فقر و بیکاری بالاترین ضرورت اقدام را داشته و مستلزم برنامه‌ریزی مدون و کاربردی برای از بین بردن فقر و بیکاری در سطح جامعه با ایجاد مراکز تولیدی و فراهم کردن زمینه اشتغال جوانان است.

- تدوین قوانین بازدارنده و دارای ضمانت اجرای بالا به منظور افزایش هزینه جرم برای سوداگران و افراد فرصت‌طلب در خصوص اولویت دوم (سود آوری) پیشنهاد می‌شود.

- به منظور خنثی‌سازی اولویت سوم (توطئه و اقدام دشمنان) باید برنامه‌های مخرب دشمنان با برگزاری میزگردهای علمی و تولید مستندهای تلویزیونی در رسانه ملی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی تشریح شوند.

- تقویت اقدامات دیپلماسی و ارتقاء تعامل و همکاری با کشورهای همسایه برای کنترل مرزها و جلوگیری از ورود مواد مخدر به داخل کشور می‌تواند در خصوص اولویت چهارم (مقابل نادرست) مؤثر باشد. همچنین در این خصوص فراهم نمودن زمینه ترک اعتیاد برای افراد مبتلا و برخورد قاطع با عناصر پشت‌صحنه و قاچاقچیان مواد مخدر پیشنهاد می‌شود.

- تقویت باورهای دینی و اعتقادی مردم با انجام اقدامات فرهنگی همه‌جانبه و در تمام سطوح آموزشی و ضمن خدمت توسط نهادهای فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ها و بالا بردن سواد رسانه‌ای آحاد جامعه به منظور خنثی‌سازی عملیات روانی و تبلیغات مسموم دشمنان در خصوص اولویت‌های ۵ (ضعف ایمان) و اولویت ۶ (تبلیغات دشمنان) پیشنهاد می‌شوند.

سپاسگزاری

نویسندگان مقاله از اساتید محترم دانشگاه افسری و تربیت پلیس امام حسن مجتبی (ع) که در انجام این تحقیق مشارکت داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

۱. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برگرفته از نرم افزار حدیث ولایت و سایت Khamenei.ir
۲. ابوالفتحی، میترا. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر آموزش از طریق مدل اعتقاد سلامتی، بر آگاهی و نگرش دانش آموزان پایه اول دبیرستان‌های دخترانه و پسرانه شهرستان ساوه درباره پیشگیری از اعتیاد در سال تحصیلی ۸۲. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
۳. ایمانی. عباس. (۱۳۹۲). فرهنگ اصطلاحات حقوقی. چاپ چهارم. تهران: نشر آریان.
۴. بختیاری، لطفعلی؛ قاسمی اردهائی، علی؛ خباز باویل، صمد؛ قاسمی اسفهلان، لیلا. (۱۳۹۹). مدیریت مبارزه با ساختارهای اجتماعی - فردی علل اعتیاد به مواد مخدر در

- ایران. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی. ۱۵(۲)
http://icra.jrl.police.ir/article_94440.html
۵. تاج خراسانی، سمیرا. (۱۳۹۹) بررسی رابطه اعتیاد به مواد مخدر و جرم اخاذی در شهر کرمان. دانش انتظامی کرمان ۳۲(۱۱).
http://kerman.jrl.police.ir/article_94922.html
۶. دلاور، علی؛ رضایی، محمد؛ علیزاده، ابراهیم. (۱۳۸۸). رابطه مؤلفه‌های خانوادگی با نگرش به مواد مخدر در بین دانش آموزان مقطع متوسطه شهر تهران. دو ماهنامه دانش و رفتار و روانشناسی بالینی و شخصیت. ۱۶
http://cpap.shahed.ac.ir/article_2624.html
۷. دلاور. علی. (۱۳۷۶). مبانی نظری و علمی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: رشد.
۸. رفیع پور. فرامرز. (۱۳۸۷). *آنومی یا آشفتگی اجتماعی*. تهران: انتشارات سروش.
۹. رستمی، رضا. (۱۳۸۵). همه گیر شناسی سوء مصرف مواد در جامعه دانشجویان دانشگاه تهران. [پایان نامه کارشناسی ارشد]. دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی. دانشگاه تهران.
۱۰. ساروخانی، باقر. (۱۳۸۱). *درآمدی بر دائرةالمعارف علوم اجتماعی*، تهران: مؤسسه کیهان.
۱۱. ستاد مبارزه با مواد مخدر (۱۳۹۶). گزارش‌های سالیانه ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.
۱۲. ستوده، هدایت الله. (۱۳۹۴). *آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات)*، چاپ بیست و چهارم، تهران: انتشارات آوای نور.
۱۳. شایگان، فریبا. (۱۳۹۵). راهکارهای ارتقای امنیت اجتماعی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی). *فصل نامه بصیرت و تربیت اسلامی*، ۱۳(۴).
http://init.jrl.police.ir/article_10420.html
۱۴. شیخوندی، داور. (۱۳۹۳). *جامعه شناسی انحرافات*، تهران، نشر مردنیز.

۱۵. فاضلی، علی. (۱۳۹۶). تاثیر عوامل جرم‌زا ناشی از اعتیاد بر ارتکاب جرائم در شهر اصفهان. دانش انتظامی اصفهان. ۱۳.
http://isf.jrl.police.ir/article_93342.html
۱۶. فصیحی، سیمین؛ فرزی، فریده. (۱۳۹۴). مسئله تریاک در جامعه عصر رضاشاه: پدیده اعتیاد، آثار سوء اجتماعی آن و راهکارهای دولت در مقابله با آن. تاریخ اسلام و ایران، ۲۵.
https://hii.alzahra.ac.ir/article_2036.html
۱۷. کاشف، حمیدرضا؛ جزینی، علیرضا؛ امیری، افشار، (۱۳۹۷)، ارائه الگوی راهبردی در اداره امور مبارزه با مواد مخدر؛ بر اساس منظومه فکری حضرت آیت الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). امنیت ملی، ۸(۲۷)
https://journals.sndu.ac.ir/article_164.html
۱۸. کوهن، بروس. (۱۳۹۴). درآمدی به جامعه شناسی (محسن ثلاثی، مترجم). تهران: نشر فرهنگ معاصر.
۱۹. گلدوزیان، ایرج. (۱۳۸۷). *بایسته‌های حقوق جزای عمومی*، چاپ ۱۸، تهران: نشر بنیاد حقوقی میزان.
۲۰. گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۸). *مبانی جامعه شناسی (منوچهر صبوری، مترجم)*. تهران: نشرنی.
۲۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی، جلد اول، چاپ نهم (۸۳)، تهران: انتشارات امیر کبیر.
۸۸. معظمی، شهلا. (۱۳۹۰). *بزهکاری کودکان و نوجوانان*، تهران: انتشارات دادگستر.
۲۳. ممتاز، فریده. (۱۳۸۷). *انحرافات اجتماعی (نظریه‌ها و دیدگاه‌ها)*. تهران: نشر شرکت سهامی انتشار.
۲۴. ولد، جرج؛ برنارد، توماس؛ اسنیس، جفری. (۱۳۹۷). *جرم شناسی نظری (علی شجاعی، مترجم)*. تهران: انتشارات سمت.
۲۵. هاشمی، علی. (۱۳۸۳). *نگاه نو، اقدام نو در مبارزه با مواد مخدر*. تهران: ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.

26. Agha, S. & Zia, H. & S., Irfan (2008). Psychological problems and family functioning as risk factors addiction J Aube Med Call Abbottabad, PMID

27. Menes, J. & Mason, M.J. (2012). Social and geographic contexts of adolescent substance use: The moderating effects of age and gender Social Networks, N34, 150-157. DOI
28. Kindler KS, Olson H, Edwards AC, Sandiest J, Sandiest K. A developmental etiological model in men. Drug Alcohol Depend 2017; 179:220-8.

